

PTA HAVO - TOP

Penta College CSG Hoogvliet/VAVO Rijnmond College

Schooljaar 2026-2027

Gebruik woordenboek

Tenzij nadrukkelijk vermeld, is het gebruik van een eendelig woordenboek Nederlands bij de SE-toetsen toegestaan.

Gebruik rekenmachine

Het gebruik van de grafische rekenmachine is alleen toegestaan bij de vakken wiskunde A, B en C. Een gewone rekenmachine is niet toegestaan.

Het gebruik van een gewone rekenmachine is bij alle overige vakken wel toegestaan. Het gebruik van een grafische rekenm

Centraal examenstof

De voor het Centraal Examen te bestuderen stof wordt beschreven in de stofomschrijving, de zogenaamde vak syllabi, van het College voor Toetsen en Examens.

Deze syllabi worden per examenjaar gepubliceerd op www.examenblad.nl, de officiële website van het College voor Toetsen en Examens.

Algemene verwijzing naar het examenreglement

Voor alle regels rondom toetsen verwijzen wij naar het examenreglement van het VAVO Rijnmond College 2021

Informatie Kijk- en Luistertoets

De Kijk- en Luistertoets (KLT) wordt afgenomen volgens de standaardprocedure.

Leerlingen met een officiële toezegging op basis van een vastgestelde diagnose, zoals dyslexie, ADHD, ADD, autisme en TOS maken de toets met extra tijd.

Leerlingen die om andere redenen extra tijd hebben gekregen, hebben dus geen recht op extra tijd bij deze toets.

Deze regeling staat ook vermeld in de toezeggingsbrief die leerlingen met examenondersteuning ontvangen.

Vanwege het grote aantal leerlingen is het niet vanzelfsprekend dat de toets digitaal wordt afgenomen.

In veel gevallen zal de KLT klassikaal worden afgenomen met papieren boekjes.

Gebruik van AI

Het is niet toegestaan, tenzij anders vermeld, om gebruik te maken van kunstmatige intelligentie (AI), zoals ChatGPT, om teksten, analyses of andere inhoud te laten opstellen.

Het is belangrijk dat je opdrachten zelfstandig maakt, zodat goed zichtbaar is wat je zelf kunt en leert.

Als blijkt dat er toch ongeoorloofd gebruik is gemaakt van AI, kan dit worden gezien als fraude. Dit kan gevolgen hebben voor de beoordeling van je werk.

Schoolexamens

Periode	Toetscode	Stofomschrijving	Subdomein	Weging	Herkansbaar	Toetswijze	In toetsrooster?	Toetsduur
1	SE1	Wereld - Arm en rijk H1: Twee wereld, een grensgebied H2: Dromen van een betere toekomst H3: India en Groot-Britannië als voorbeeld H4: Een veranderende wereld	A1: Geografische benadering B1: Gebieden op de grens van arm en rijk B2: Samenhangen en verschillen in de wereld B3: Mondiale processen en lokale effecten	2	ja	schriftelijk	ja	100 minuten
2	SE2	Aarde - Systeem aarde H1: Ons eiland in de ruimte H2: Afbraak en opbouw van het landschap H3: Klimaat en landschapzones H4: Natuurgeweld in de Verenigde Staten	A1: Geografische benadering C1: Samenhangen en verschillen op regionaal niveau C2: Samenhangen en verschillen op aarde C3: De aarde als natuurlijk systeem en lokale effecten	2	ja	schriftelijk	ja	100 minuten
3	SE3	Ontwikkelingsland - Brazilië H1: Natuurlijk Brazilië H2: Blik op de Brazilianen H3: Blik op de buitenwereld H4: Actuele vraagstukken in Brazilië	A1: Geografische benadering D1: Gebiedskenmerken D2: Actuele vraagstukken	2	ja	schriftelijk	ja	100 minuten
4	SE4	Leefomgeving - Wonen in Nederland H1: Nederland waterland H2: Omgaan met water H3: De wereld van de stad H4: Een leefbare stad	A1: Geografische benadering E1: Nationale en regionale vraagstukken E2: Regionale en lokale vraagstukken	2	ja	schriftelijk	ja	100 minuten
	SE5	Praktische Opdracht - Leefomgeving	A2: Geografisch onderzoek	1	nee	praktische opdracht	nee	n.v.t.

Schoolexamencijfer: (SE1x2 + SE2x2 + SE3x2 + SE4x2 + SE5x1) / 9

Het Centraal Examen heeft betrekking op de domein A t/m E.
Eindcijfer: (SE + CE) / 2

Link syllabus: [Syllabus 2027 HAVO aardrijkskunde](#)

Het examenprogramma bestaat uit onderstaande domeinen:

- A: Vaardigheden
- B: Wereld
- C: Aarde
- D: Ontwikkelingsland
- E: Leefomgeving

Schoolexamens

Periode	Toetscode	Stofomschrijving	Subdomein	Weging	Herkansbaar	Toetswijze	In toetsrooster?	Toetsduur
1	SE1	H2: Balans, winst- en verliesrekening en liquiditeit H4: Verzekeren, studeren, sparen en lenen H5: Enkelvoudige en samengestelde interest H6: Beleggen H7: Woning H8: Familie H9: Schenken en erven	A: Vaardigheden B1: Persoonlijke financiële zelfredzaamheid	1	ja	schriftelijk	ja	100 minuten
2	SE2	H10: Eigen onderneming? H11: Keuze rechtsvorm H12: Organisatie en maatschappij H15: Personeelsbeleid H16: Eigen vermogen H17: Vreemd vermogen H18: Vermogensmarkt H13+H14 (SE-stof)	B2: De oprichting van een eenmanszaak B3: Van eenmanszaak naar rechtspersoon B4: Perspectief op de organisatie C1: Interne organisatie C2: Personeelsbeleid D1: Investeren D2: Financieren	1	ja	schriftelijk	ja	100 minuten
3	SE3	H19 t/m H21 Marketingbeleid H22: Kostensoorten H23: Begrote en werkelijke winst H24: Break-evenanalyse H25: Accrual-accounting en matchingprincipe H26: Interne verslaggeving	E1: Marketing E2: Marketingbeleid F1: Vastleggen van financiële en niet-financiële informatie F2: Kosten- en winstvraagstukken G: Verslaggeving	1	ja	schriftelijk	ja	100 minuten
4	SE4	H27: Financiële planning H28: Externe verslaggeving H29: Regels balans H30: Regels winst-en-verliesrekening H31: Kengetallen	F2: Kosten- en winstvraagstukken G: Verslaggeving	1	ja	schriftelijk	ja	100 minuten

Schoolexamencijfer: $(SE1 \times 1 + SE2 \times 1 + SE3 \times 1 + SE4 \times 1) / 4$

Het Centraal Examen heeft betrekking op de domeinen B, C2, D2, E2, F en G in combinatie met de vaardigheden uit domein A.

Eindcijfer: $(SE + CE) / 2$

Link syllabus: [Syllabus 2027 HAVO bedrijfseconomie](#)

Het examenprogramma bestaat uit onderstaande domeinen:

- A: Basisvaardigheden
- B: Van persoon naar rechtspersoon
- C: Interne organisatie en personeelsbeleid
- D: Investeren en financieren
- E: Marketing
- F: Financieel beleid
- G: Verslaggeving

Schoolexamens

Periode	Toetscode	Stofomschrijving	Subdomein	Weging	Herkansbaar	Toetswijze	In toetsrooster?	Toetsduur
1	SE1	Landeskunde DACH <i>Reisen und Verkehr</i> <i>Wohnen und Wohnumgebung</i>	E: Letterkunde F: Oriëntatie op studie en beroep	2	ja	schriftelijk	ja	45 minuten
2	SE2	Praktische opdracht literatuur <i>Ferien und Feiertage</i> <i>Körper und Gesundheit</i>	E: Letterkunde	3	nee	praktische opdracht	nee	n.v.t.
	SE3	Cito Kijk- en luistertoets <i>Natur und Umwelt</i> <i>Handy, Medien und Computer</i>	B: Kijk- en luistervaardigheid	5	ja	schriftelijk	ja	90 minuten
3	SE4	Opstellen van een formele of informele mail <i>Schule, Studium, Ausbildung und Job</i>	D: Schrijfvaardigheid	5	ja	schriftelijk	ja	90 minuten
4	SE5	Spreekvaardigheid <i>Vorstellen, Familie und Verwandtschaft</i> <i>Sport, Hobby und Freizeit</i> <i>Essen und Trinken</i> <i>Kleidung und Äußeres</i> <i>Taschengeld, Gehalt und Bankkonto</i>	C: Spreekvaardigheid	5	ja	mondeling	ja	30 minuten

Opmerking:
Het gebruik van een woordenboek is uitsluitend toegestaan bij het eindexamen.

Schoolexamencijfer: $(SE1 \times 2 + SE2 \times 3 + SE3 \times 5 + SE4 \times 5 + SE5 \times 5) / 20$

Het Centraal Examen heeft betrekking op domein A.
Eindcijfer: $(SE + CE) / 2$

Link syllabus: [Syllabus 2027 HAVO Duits](#)

Het examenprogramma bestaat uit onderstaande domeinen:
A: Leesvaardigheid
B: Kijk- en Luistervaardigheid
C: Gespreksvaardigheid
D: Schrijfvaardigheid
E: Literatuur
F: Oriëntatie op studie en beroep

Schoolexamens

Periode	Toetscode	Stofomschrijving	Subdomein	Weging	Herkansbaar	Toetswijze	In toetsrooster?	Toetsduur
1	SE1	Module 1: Schaarste, geld en handel Hoofdstukken: H1, H2 en H3 Module 2: Vraag en aanbod Hoofdstukken: H1, H2 en H3	A : Economische reken- en taalvaardigheden B : Schaarste D1: Marktvraag D2: Marktaanbod D3: Marktmechanisme D5: Kostenstructuur en opbrengsten D6: Consumentengedrag D7: Producentengedrag	1	ja	schriftelijk	ja	100 minuten
2	SE2	Module 3: Markt en overheid Hoofdstukken: H1, H2 en H3 Module 4: Heden, verleden en toekomst Hoofdstukken: H1, H2 en H3	A : Economische reken- en taalvaardigheden D4: Marktvormen D7: Producentengedrag D8: Marktfalen, overheidsingrijpen en welvaart D9: Arbeidsmarkt E1: Gezinnen ruilen over de tijd E2: De overheid ruilt over de tijd E3: Pensioenen	1	ja	schritelijk	ja	100 minuten
3	SE3	Module 6: Risico en verzekeren Hoofdstukken: H1, H2 en H3 Module 7: Economische groei Hoofdstukken: H1, H2, H3, H4 en H5	A : Economische reken- en taalvaardigheden C : Ruil D9: Arbeidsmarkt G1: Risico en verzekeren G2: Asymmetrische informatie G3: Risico en rente H1: Macro economische kringloop, nationaal inkomen en welvaart H2: Economische groei H3: Ongelijkheid en herverdeling H4: Arbeidsmarkt en werkloosheid	1	ja	schritelijk	ja	100 minuten
4	SE4	Module 5: Speltheorie Hoofdstukken: H1, H2 en H3 Module 8: Conjunctuur en economisch beleid Hoofdstukken: H1, H2 en H3	A : Economische reken- en taalvaardigheden F1: Spelperiode F2: Samenwerken en onderhandelen F3: Marktfalen I1: Conjunctuur en conjuncturele verschijnselen I2: Overheid, centrale bank en conjunctuur	1	ja	schritelijk	ja	100 minuten

Schoolexamencijfer: (SE1x1 + SE2x1 + SE3x1 + SE4x1) / 4

Het Centraal Examen heeft betrekking op de domein D, E, F, G, H en I in combinatie met de vaardigheden uit domein A.
Eindcijfer: (SE + CE) / 2

Link syllabus: [Syllabus 2027 HAVO economie](#)

Het examenprogramma bestaat uit onderstaande domeinen:
A: Vaardigheden
B: Concept schaarste
C: Concept ruil
D: Concept markt
E: Concept ruilen over de tijd
F: Concept samenwerken en onderhandelen
G: Concept risico en informatie
H: Concept welvaart en groei
I: Concept goede tijden, slechte tijden

HAVO TOP
Engelse taal en literatuur

Methode: Wasp Reporter/ ThiemeMeulenhoff-Volume 25_2026-2027
Handouts

Schoolexamens

Periode	Toetscode	Stofomschrijving	Subdomein	Weging	Herkansbaar	Toetswijze	In toetsrooster?	Toetsduur
1	SE1	Schrijfvaardigheid Het opstellen van een formele/informeel brieven ^{1) 3)}	D: Schrijfvaardigheden F: Oriëntatie op studie en beroep	1	ja	schriftelijk	ja	90 minuten
	SE2	Argumentative essay ^{1) 3)}	D: Schrijfvaardigheden F: Oriëntatie op studie en beroep	1	nee	schriftelijk	nee	90 minuten
2	SE3	Kijk- en Luistervaardigheid	B: Kijk- en luistervaardigheid	3	ja	kijk- en luistertoets	ja	75 minuten
3	SE4	Spreekvaardigheid Presentatie, voorlezen, gesprek voeren ³⁾	C: Gespreksvaardigheid F: Oriëntatie op studie en beroep	3	ja	mondeling	ja	15 minuten
4	SE5	Literaturoordossier afronden (3 boeken) ²⁾	A: Leesvaardigheid D: Schrijfvaardigheden E: Literatuur F: Oriëntatie op studie en beroep	3	nee	praktische opdracht	nee	n.v.t.
	SE6	Wasp Reporter (Language Skills, grammar, vocabulary) ³⁾	A: Leesvaardigheid D: Schrijfvaardigheden E: Literatuur F: Oriëntatie op studie en beroep	1	ja	schriftelijk	ja	90 minuten

Opmerking:

- ¹⁾ Woordenboek E-N / N-E toegestaan bij SE1 en SE2 schrijfvaardigheid.
²⁾ In periode 1 wordt gestart met het Literaturoordossier, 3 boeken door docent geleverd.
³⁾ Hier wordt gebruik gemaakt van Handouts door docent.

Schoolexamencijfer: (SE1x1 + SE2x1 + SE3x3 + SE4x3 + SE5x3 + SE6x1) / 12

Het Centraal Examen heeft betrekking op de domein A.
Eindcijfer: (SE + CE) / 2

Link syllabus: [Syllabus 2027 HAVO Engels](#)

Het examenprogramma bestaat uit onderstaande domeinen:

- A: Leesvaardigheid
B: Kijk- en luistervaardigheid
C: Gespreksvaardigheid
D: Schrijfvaardigheden
E: Literatuur
F: Oriëntatie op studie en beroep

Schoolexamens

Periode	Toetscode	Stofomschrijving	Subdomein	Weging	Herkansbaar	Toetswijze	In toetsrooster?	Toetsduur
1	SE1	Werkplaats historisch overzicht: tijdvak 1 t/m 5	A: Historisch besef B: Oriëntatiekennis	1	ja	schriftelijk	ja	100 minuten
2	SE2	Werkplaats historisch overzicht: tijdvak 6 & 7 Werkplaats historische contexten: deel 'Britse Rijk', 1585-1900	A: Historisch besef B: Oriëntatiekennis C: Thema's Brits Rijk	1	ja	schriftelijk	ja	100 minuten
3	SE3	Werkplaats historisch overzicht: tijdvak 8, deel tijdvak 9 Werkplaats historische contexten: deel 'Duitsland in Europa', 1918-1991	A: Historisch besef B: Oriëntatiekennis C: Thema's Brits Rijk en Duitsland in Europa D: Geschiedenis van de rechtsstaat en van de parlementaire democratie	1	ja	schriftelijk	ja	100 minuten
4	SE4	Werkplaats historisch overzicht: deel tijdvak 9 en tijdvak 10 Werkplaats historische contexten: deel 'Duitsland in Europa', 1918-1991 en 'Nederland', 1948-2008	A: Historisch besef B: Oriëntatiekennis C: Thema's Duitsland in Europa en Nederland D: Geschiedenis van de rechtsstaat en van de parlementaire democratie E: Oriëntatie op studie en beroep	1	ja	schriftelijk	ja	100 minuten

Schoolexamencijfer: $(SE1 \times 1 + SE2 \times 1 + SE3 \times 1 + SE4 \times 1) / 4$

Het Centraal Examen heeft betrekking op de domein B (tijdvak 5 t/m 10 en historisch contexten) in combinatie met de vaardigheden uit domein A.

Eindcijfer: $(SE + CE) / 2$

Link syllabus: [Syllabus 2027 HAVO geschiedenis](#)

Het examenprogramma bestaat uit onderstaande domeinen:

- A: Historisch besef
- B: Oriëntatiekennis
- C: Thema's
- D: Geschiedenis van de rechtsstaat en van de parlementaire democratie
- E: Oriëntatie op studie en beroep

Schoolexamens

Periode	Toetscode	Stofomschrijving	Domeinen	Weging	Herkansbaar	Toetswijze	In toetsrooster?	Toetsduur
1	SE1	Theoretische inleiding in alle thema's: rechtsstaat en parlementaire democratie, verzorgingsstaat en pluriforme samenleving	A: Vaardigheden B: Rechtsstaat C: Parlementaire democratie D: Verzorgingsstaat E: Pluriforme samenleving	1	ja	schriftelijk	ja	90 minuten
3	SE2	Praktische verwerking van het thema verzorgingsstaat	A: Vaardigheden D: Verzorgingsstaat	1	nee	praktische opdracht	nee	studielast 10 uur
	SE3	Praktische verwerking van het thema pluriforme samenleving	A: Vaardigheden E: Pluriforme samenleving	1	nee	praktische opdracht	nee	studielast 10 uur
4	SE4	Praktische verwerking van het thema rechtsstaat	A: Vaardigheden B: Rechtsstaat	1	nee	praktische opdracht	nee	studielast 10 uur
	SE5	Praktische verwerking van het thema parlementaire democratie	A: Vaardigheden C: Parlementaire democratie	1	nee	praktische opdracht	nee	studielast 10 uur

Opmerking:

Voor de praktische opdrachten geldt: bezoeken aan instellingen. Groepswijze voorbereiding en verwerking van onderzoeksvragen in telkens wisselende groepssamenstellingen.
Docent bepaalt het cijfer aan de hand van het scoreformulier, waarin proces (o.a. rol in groepsproces) en eindproduct wordt afgewogen.

Schoolexamencijfer: (SE1x1 + SE2x1 + SE3x1 + SE4x1 + SE5x1) / 5

Er is geen Centraal Examen voor dit vak.
Eindcijfer is SE-cijfer.

Link examenprogramma: [Examenprogramma 2027 HAVO maatschappijleer](#)

Het examenprogramma bestaat uit onderstaande domeinen:

- A: Vaardigheden
- B: Rechtsstaat
- C: Parlementaire democratie
- D: Verzorgingsprogramma
- E: Pluriforme samenleving

Schoolexamens

Periode	Toetscode	Stofomschrijving	Subdomein	Weging	Herkansbaar	Toetswijze	In toetsrooster?	Toetsduur
1	SE1	NN Cursus 4H en 5H, h1 Meer dan lezen	A: Leesvaardigheid	1	ja	schriftelijk	ja	90 minuten
2	SE2	NN Cursus 4H h7 en 5H h8 Spelling 4H en 5H, h5 Formuleren	C: Schrijfvaardigheid	1	ja	schriftelijk	ja	90 minuten
3	SE3	NN Cursus 4H h8 en 5H h9 Woordenschat 4H en 5H, h2 Argumenteren	C: Schrijfvaardigheid D: Argumenteren	1	ja	schriftelijk	ja	90 minuten
		Presentatie boek 5 (beoordeling bij afronding literatuuordossier SE6)	B: Mondelinge taalvaardigheid E: Literatuur	1	nee	mondeling	nee	5-10 minuten
4	SE4	Afronding van literatuuordossier (boek 1 t/m 8 + presentatiecijfer)	D: Argumenteren B: Mondelinge taalvaardigheid E: Literatuur F: Oriëntatie op studie en beroep C: Schrijfvaardigheid	2	nee	praktische opdrachten	nee	n.v.t.
	SE5	Mondelinge toets over de acht literaire werken uit het Leesdossier	B: Mondelinge taalvaardigheid E: Literatuur F: Oriëntatie op studie en beroep	1	ja	mondeling	ja	15 minuten

Opmerking:
In periode 1 wordt gestart met het aanleggen van een literatuuordossier (= Praktische Opdrachten + presentatie). Dit dossier vormt het startpunt voor het mondeling van SE5 en wordt beoordeeld als SE4 in periode 4.
moet worden gemaakt.
Woordenboek is toegestaan bij elk SE, behalve bij SE2 (spelling) en SE4 (woordenschat)

Schoolexamencijfer: (SE1x1 + SE2x1 + SE3x1 + SE4x1 + SE5x1) /5

Het Centraal Examen heeft betrekking op de domein A en D.
Eindcijfer: (SE + CE) / 2

Link syllabus: [Syllabus 2026 HAVO Nederlands](#)

Het examenprogramma bestaat uit onderstaande domeinen:
A: Leesvaardigheid
B: Mondelinge taalvaardigheid
C: Schrijfvaardigheid
D: Argumentatieve vaardigheden
E: Literatuur
F: Oriëntatie op studie en beroep

Schoolexamens

Periode	Toetscode	Stofomschrijving	Subdomein	Weging	Herkansbaar	Toetswijze	In toetsrooster?	Toetsduur
1	SE1	Havo A deel 1: H1: Rekenen en groei H3: Lineaire verbanden Werking grafische rekenmachine ¹⁾	A: Vaardigheden B1: Rekenen B2: Algebra C1: Tabellen C2: Grafieken, vergelijkingen en ongelijkheden C4: Lineaire verbanden	1	ja	schriftelijk	ja	90 minuten
2	SE2	Havo A deel 1 en deel 2: H1: Rekenen en groei H3: Lineaire verbanden H4: Combinatoriek H5: Veranderingen H6: Formules en herleiden Werking grafische rekenmachine ¹⁾	A: Vaardigheden B1: Rekenen B2: Algebra B3: Telproblemen C1: Tabellen C2: Grafieken, vergelijkingen en ongelijkheden C3: Formules met één of meer variabelen C4: Lineaire verbanden D: Verandering	3	ja	schriftelijk	ja	120 minuten
3	SE3	Havo deel 1, deel 2 en deel 3: H2: De statistische cyclus H7: Conclusies bij statistiek H10: Statistiek gebruiken ²⁾	A: Vaardigheden E: Statistiek	3	ja	schriftelijk	ja	120 minuten
4	SE4	<i>Voorafgaande hoofdstukken worden als bekend verondersteld met uitzondering van H4, H5 en H8)</i> Havo A deel 2 en deel 3: H6: Formules en herleiden H9: Exponentiële verbanden ²⁾ H11: Formules en variabelen ²⁾ Werking grafische rekenmachine ¹⁾	A: Vaardigheden B1: Rekenen B2: Algebra C1: Tabellen C2: Grafieken, vergelijkingen en ongelijkheden C3: Formules met één of meer variabelen C4: Lineaire verbanden D5: Exponentiële verbanden	4	ja	schriftelijk	ja	120 minuten

Opmerking:
¹⁾ Alleen een toegestane grafische rekenmachine (examenblad.nl) mag gebruikt worden. Deze moet geüpdatet zijn naar de laatste versie van O.S. Voor aanvang van de schoolexamens en het Centraal Examen moet de grafische rekenmachine onder toezicht op examenstand ingesteld worden.
²⁾ Titels van dit hoofdstuk komen uit de twaalfde editie. Na uitgave (01-07-2026) van dertiende editie Havo A deel 3 dienen te titels aangepast te worden.

Schoolexamencijfer: (SE1x1 + SE2x3 + SE3x3 + SE4x4) / 11

Het Centraal Examen heeft betrekking op de domeinen B1, B2, C, E1, E2, E3 en E4 in combinatie met de vaardigheden uit domein A.
Eindcijfer: (SE + CE) / 2

Link syllabus: [Syllabus 2027 HAVO wiskunde A](#)

Het examenprogramma bestaat uit onderstaande domeinen:
A: Vaardigheden
B: Algebra en tellen
C: Verbanden
D: Verandering
E: Statistiek